

Prvi kontakt sa djetetom kao žrtvom seksualnog napada

Od 18. do 20. oktobra 2022. godine Dijana Popović-Gavranović načelnica Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva, učestvovala je na obuci “Prvi odgovor na seksualni napad”, u organizaciji britanske Nacionalna agencije za borbu protiv kriminala (engl. National Crime Agency-NCA), pod pokroviteljstvom Ambasade Velike Britanije u Crnoj Gori.

Obuka je sprovedena u Budvi, hotel “Budva”, za službenike koji dobijaju prvi iskaz djece kao žrtava: policijske inspektore (iz Nikšića, Bijelog Polja, Bara, Berana, Podgorice, Kotora, Budve) i stručne radnike centara za socijalni rad (socijalne radnike, specijalne pedagoge, psihologe iz Nikšića, Bara, Berana, Podgorice, Kotora, Budve, Cetinja).

Ovaj seminar je nastavak saradnje sa NCA, Ambasadam Velike Britanije i Upravom policije Crne Gore, započete juna 2021. godine. U saradnji sa Timom za borbu sa kriminalom protiv transnacionalnih učinilaca seksualnih delikata protiv djece (TCSOs, Velika Britanija) i nacionalnom CSAE radnom grupom (engl. CSAE-child sexual abuse and exploitation/seksualno zlostavljanje i iskorišćavanje djece), radi se na izgradnji kapaciteta i sposobnosti institucija u Crnoj Gori za sprovođenje zakona, sprječavanje i suzbijanje svih oblika seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja djece.

Predavačice su bile: gđa Sarah Lewis, viša inspektorka u Velikoj Britaniji, NCA TCSO Projektni Tim, specijalizovana za rad sa djecom kao žrtvama seksualnog zlostavljanja; gđa Nicola Bull, viša savjetnica za zaštitu djece, socijalna radnica, NCA TCSO Projektni Tim, specijalizovana za rad sa djecom kao žrtvama; Emilly Lawrence, policijska inspektorka u Zapadnom Jorkširu (West Yorkshire), tim za zaštitu djece i odraslih od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja (saslušanje oštećenih i osumnjičenih lica).

Stručni skup je moderiran od strane predavačica i predstavnica nacionalne CSAE radne grupe: gđa Snežana Babović, CB Podgorica, policijska inspektorka; gđa Vjera Stanić, CB Kotor, policijska inspektorka; gđa Dijana Popović Gavranović, načelnica Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva.

Cilj seminara je izgradnja višestrukog, efikasnog odgovora na pojavu seksualnog zlostavljanja djece, seksualnog iskorišćavanja djece i dječije pornografije, sa fokusom na specijalizovanu obuku za prvi odgovor postupajućih policijskih službenika i stručnih radnika centara za socijalni rad (u daljem tekstu-socijalnih radnika) na seksualni napad na dijete, kao i za integrisani rad policijskih službenika i socijalnih radnika tokom prvog kontakta sa žrtvom.

Obrađene su sljedeće teme:

Uloga specijalizovanog policijskog službenika i uvjerenja o seksualnom zlostavljanju, gđa Emilly Lawrence

Pravo u oblasti krivičnih djela protiv polne slobode, gđa Sarah Lewis

Pojava seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorišćavanja djece, gđa Nicola Bull

Mozak, trauma izazvana silovanjem i pamćenje, gđa Emilly Lawrence

Zajednički rad na zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja, gđa Nicola Bull

Česti mitovi o silovanju – blokade u prijavljivanju, gđa Emilly Lawrence

Obrazac „Silovanje i ozbiljna krivična djela protiv polne slobode“ (engl. rape and serious sexual offences-RASSO), gđa Dijana Popović-Gavranović

Medicinski uzorci u uputnom centru (SARC-Referentni centar za žrtve seksualnog napada), terminologija i smjernice, gđa Emilly Lawrence

Šta je inicijalni iskaz žrtve, gđa Sarah Lewis

Posebna razmatranja prilikom dobijanja prvog iskaza od djeteta, gđa Nicola Bull

Zašto je istraga za djecu žrtve prioritet: veliki uticaj seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja na djecu; broj i razmjere, enormni porast seksualnih napada na internetu; veća složenost, veća mreža učinilaca, veća težina krivičnih djela; seksualni napad/iskorišćavanje počinje onlajn pa prelazi na kontakt uživo; dark web. To su dobro skrivena krivična djela i mogu se desiti bilo kome.

ULOGA SPECIJALIZOVANOG POLICIJSKOG SLUŽBENIKA I UVJERENJA O SEKSUALNOM ZLOSTAVLJANJU

U Velikoj Britaniji se obavlja inicijalna zajednička posjeta djetetu žrtvi, od strane specijalizovanog policijskog službenika (koji dolazi u uniformi) i socijalnog radnika (centar za socijalni rad), koji prvo zajedno rade na uspostavljanju povjerenja sa djetetom. U Policiji Zapadnog Jorkšira jedno vrijeme je postupala specijalizovana jedinica za slučajeve seksualnog zlostavljanja, što je i preporučljivo.

Učesnici su diskutovali o obaveznosti učešća socijalnih radnika prilikom obavljanja prvog razgovora sa djetetom žrtvom u policiji, kao i o tome da li se radi o “prisustvu” socijalnog radnika ili o “pomoći” prilikom ispitivanja djeteta kao žrtve. Dalje je diskutovano o prvom iskazu djeteta pred policijom, da li je to cjeloviti iskaz ili uzimanje ključnih elemenata, obzirom da ne predstavlja dokaz u daljem toku krivičnog postupka, da se dijete zatim upućuje kod ljekara, u centar za socijalni rad (u daljem tekstu-CSR), zbog čega dijete više puta ponavlja šta mu se desilo, retraumatizira se, a zbog ponavljanja, priča o događaju može pretrpiti izmjene I dijete može imati utisak da mu se ne vjeruje. Princip policijskog rada u Velikoj Britaniji je da se vjeruje žrtvi dok se ne dokaže suprotno.

U Velikoj Britaniji se ne uključuje psiholog kod uzimanja prvog iskaza žrtve, nego u sudskom postupku kada se radi o razvojnim smetnjama djeteta, kao tzv. posebni posrednik.

Uključivanje psihološkog savjetovanja žrtve čini da djetetov iskaz više nema dokaznu snagu jer je savjetodavni razgovor povjerljiv.

Od 2018. godine u Velikoj Britaniji se koristi usluga nezavisnog savjetnika za seksualno nasilje, koji prati žrtvu tokom istrage i čitavog krivičnog postupka, bude sa žrtvom u sudnici, što obezbjeđuje NVO Podrška žrtvama.

PRAVO U OBLASTI KRIVIČNIH DJELA PROTIV POLNE SLOBODE

Ako je učinjeno krivično djelo na štetu djeteta-osobe koja nema navršenih 18 godina života, to je krivično djelo (actus reus, činjenje krivičnog djela) bez obzira na zločinačku namjeru, predumišljaj i saznanje da je neko djelo pogrešno (mens rea).

Kao djela protiv polne slobode u slučaju punoljetnih žrtvi u Velikoj Britaniji su definisana sljedeća krivična djela: silovanje, seksualno napastvovanje, seksualno zlostavljanje mentalno zaostalog lica, pokazivanje seksualnih sadržaja, voajerizam. Kod krivičnih djela na štetu djece navode se: seksualna aktivnost sa djetetom (za sve oblike seksualnog dodirivanja i radnji; zapriječena kazna doživotnog zatvora ukoliko žrtva nema navršenih 13 godina života); izazivanje i podsticanje na učešće u seksualnu aktivnost; učešće u seksualnoj aktivnosti u prisustvu djeteta (u znanju ili uvjerenju da dijete gleda); seksualna aktivnost sa djetetom putem zloupotrebe položaja/povjerenja; seksualna aktivnost sa djetetom u krugu članova porodice.

U slučaju seksualnog zlostavljanja/iskorišćavanja djeteta-osobe koja nema navršenih 18 godina, ne utvrđuje se saglasnost, jer je razvojno nemoguće da dijete da takvu saglasnost. Kod

punoljetne žrtve nema saglasnosti ako je bila pod uticajem alkohola, PAS, ako je izložena nasilju, zadržana u prostoriji protiv svoje volje, ako je obmanuta u vezi sa prirodnim odnosom, ko je učinilac i sl. jer žrtva mora da ima slobodu i izbor da da i povuče saglasnost.

ŠTA JE SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE I SEKSUALNO ISKORIŠĆAVANJE DJECE

Seksualna zlostupotreba djeteta se odnosi na osobe koje nisu navršile 18 godina, bez obzira da li je dijete svjesno zlostupotrebe. Obuhvata: penetraciju na bilo kojem dijelu tijela djeteta, "kupovanje" seksualnog čina, prisiljavanje djeteta da gleda seksualni čin, prisiljavanje na učešće u pornografiji i distribuiranju pornografije. Kada se radi o djetetu, uvijek postoji disbalans između učinioca i žrtve, čak i kada se čini da je dijete dalo saglasnost. Učinilac obmanjuje dijete putem davanja pažnje – onoga što djetetu treba i time djetetu stvara lažnu sigurnost, dijete počinje da misli da ga ta osoba voli i ne vidi sebe kao žrtvu. To se naziva "grooming" (pripremanje žrtve kroz uspostavljanje odnosa povjerenja i emocionalne povezanosti između djeteta i odrasle osobe, s ciljem vrbovanja i iskorišćavanja u seksualne svrhe). Tako obmanuta djeca mogu kasnije biti zlostupotrijebljena da regrutuju drugu djecu za nedozvoljene seksualne aktivnosti.

Kao oblici seksualnog zlostavljanja se javljaju: priprema djeteta, ostvarivanje seksualnog kontakta sa djetetom, seksualna iznuda (prijetnja zbog koje dijete mora nešto da uradi), pornografske fotografije djeteta, prenos uživo odigravanja seksualnih aktivnosti (live streaming, jednokratni prenos u realnom vremenu pa se ne može dokazati). Radi se i o višestrukoj prijetnji: realno, putem tehnologija, distribucije, kao i o međunarodnoj prijetnji-transnacionalni učinioci krivičnih djela na štetu djece.

Zašto je istraga za djecu žrtve prioritet: veliki uticaj seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja na djecu, broj i razmjere, enormni porast seksualnih napada na internetu, veća složenost, veća mreža učinilaca, veća težina krivičnih djela, počinje onlajn pa prelazi na kontakt uživo, dark web (dio interneta nedostupan uobičajenim pretraživačima, dijelom je to mreža kriminalnih aktivnosti). To su dobro skrivena krivična djela i mogu se desiti bilo kome, a u većem riziku od seksualnog zlostavljanja su: djeca koja istražuju svoju seksualnost, bez roditeljskog staranja, u azilu, iseljenici, marginalizovane grupe, koja su već bili žrtve. Propisi ne mogu da sustignu dešavanja u online svijetu, administratori internet foruma evidentiraju samo krivična djela terorizam, protiv života i tijela, pornografiju.

MOZAK, TRAUMA IZAZVANA SILOVANJEM I PAMĆENJE

Ljudski mozak čine tri dijela: racionalni (neokorteks), emotivni (limbički) i instinktivni (reptilski) mozak.

Instinktivni mozak funkcioniše tako da omogućiti preživljavanje putem reakcije obrambenog straha—"5 F": fight (borba), flight (bijeg), kao aktivne odbrane; i friend (sklapanje prijateljstva), freeze (paraliza) i flop (prepuštanje), kao pasivne odbrane. To je važno za razumijevanje žrtve: da nije "kriva" zbog toga što je pokušala da bude fina nadajući se da će napadač odustati. Takođe, uobičajena reakcija je zamrzavanje od straha ili prepuštanje. Jedini ko je kriv je učinilac. Žrtva silovanja reaguje onako kako joj mozak u tom trenutku nalaže. Neokorteks je tada isključen: sposobnost rasuđivanja, logičkog razmišljanja, svjesnost, misleći procesi, govor i odlučivanje. Emocionalni mozak govori kako se osoba osjeća, teško ga je kontrolisati, brzo reaguje. Sadrži amigdalnu, hipokampus i hipotalamus. Amigdala izaziva oprez, nervozu, stalno praćenje znakova, predviđanje šta će se desiti. Kod konstantne izloženosti nasilju, amigdala stalno, 24h, prati šta će se desiti. Hipokampus je mjesto za čuvanje sjećanja, luči hemikalije koje pomažu. Kada je žrtva silovana po prvi put, u hipokampusu nema ničega o tome, amigdala kaže hipokampusu kako da se izbori. Ako je neko više puta silovan, postoji sjećanje, npr. već si prošao kroz ovo, ako se prepustiš, proći će. Pamćenje je užasno, ali će proći, tako se mozak

bori, jer bi u protivnom nastupla smrt. Ljudi su programirani da urade sve što treba da prežive, a to nekad znači da ne urade ništa.

Traumatski događaj izaziva više adrenalina, šećera u krvi i organima, što otežava razmišljanje, a kad traumatski događaj prođe, sjećanje je zamagljeno. Raste kortizol, koji takođe utiče na pamćenje, smanjuje pamćenje i energiju. Rastu endogeni opiodi, koji imaju funkciju da zaustave bol. Zbog toga žrtva ne zna da je napadač udario, bacio, ili nije osjetila bol prilikom bacanja, ne zna da ima povrede, kojom rukom je napadač udario. Zbog toga je korisno da žrtvu pregleda ljekar nekoliko dana nakon napada, jer se modrice ne pojave odmah, nego poslije nekoliko dana. Takođe, tada postoji i rizik da se pogrešnim pitanjima žrtva navede da kaže i ono što se nije desilo. Nekada dođe do tonične imobilnosti-paralize izazvane hemijskom reakcijom-silovanjem. Zbog tonične imobilnosti žrtva gubi pamćenje.

Stresna priroda zlostavljanja može da oteža obradu iskustva i njegovo integrisanje u sistem pamćenja. Kada se seksualni napad doživi više puta, žrtva se sjeća sve manje detalja (niko ne želi da se sjeća takvih detalja). Jednokratne traume bolje se zapamte od konituiranih.

Izlaganje traumatskim događajima povezano je i sa nastankom posttraumatskog stresnog poremećaja-PTSP, koji zahtijeva intenzivni specijalistički tretman. PTSP se može javiti kao produžena ili zakašnjela reakcija na neki veoma stresan, uznemirujući, zastrašujući događaj, kakav je i seksualni napad. Početno se javlja latentni period (od nekoliko mjeseci do 6 nedjelja), zatim se ispolje simptomi, rijetko stanje pokaže hronični tok. Simptomi se obično javljaju nedugo nakon događaja, a mogu proći i godine prije nego što se ispolje. Ukoliko se ne liječe, mogu biti vrlo trajni pa treba viditi računa o razvojnoj dimenziji posljedica psihičke traume (dugotrajni efekti kroz najčešće posljedice po: fizičko zdravlje i preživljavanje, mentalno zdravlje, socijalno funkcionisanje djeteta). Simptomi PTSP uključuju: ponovno proživljavanje traume kroz košmare, opsesivne misli, ponavljajuće proživljavanje traume kroz javljanje slika događaja u javnosti (kratke vizije) ili snovima, izbjegavanje (situacija, ljudi, predmeta, mirisa, ukusa, zvukova koji podsjećaju na traumatični događaj), poricanje, potiskivanje, disocijaciju, pojačanu anksioznost, fiziološke reakcije na podsjetnike o traumatskom događaju.

ZAJEDNIČKI RAD NA ZAŠTITI DJECE OD SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

U Velikoj Britaniji se sprovodi obavezna zajednička posjeta djetetu žrtvi od strane specijalizovanog policijskog inspektora i socijalnog radnika (CSR). Kad se prikupe sve informacije, može se donijeti najbolja odluka se da iskreno, otvoreno, bez zadržke razmijene informacije. Na taj način se radi koordinirano, efikasnije, sa više međusobnog razumijevanje i motivacije, prilagođenije djetetu, tačnije se donosi procjena rizika i potreba, donose odluke na dobrobit djece, porodice, uz holistički pristup.

Dijeljenje informacija između stručnjaka relevantnih sistema omogućava širu sliku i bolju zaštitu djeteta, dijete ne mora da ponavlja priču, smanjuje se retraumatizacija.

ČESTI MITOVI O SILOVANJU – BLOKADE U PRIJAVLJIVANJU

Mitovi o silovanju su pretpostavke o silovanju i žrtvama silovanja koje često smanjuju empatiju i prenose krivicu na žrtvu. Mogu dovesti do opravdanja seksualnog nasilja racionalizacijom da je žrtva učinila nešto pogrešno i stoga je kriva. To je vidljivo kroz govor koji se koristi: prilikom ispitivanja žrtve, kod kvalifikovanju zločina-krivičnih djela koja treba da se procesuiraju, kod dopuštanja određenih dokaza, oslobađanja okrivljenih, u jeziku presuda, kao i kroz pravne standarde koji treba da se poštuju, mjere zaštite koje treba da se primijene, usluge za pomoć i podršku žrtvama.

Stoga je važna svjesnost kako predrasude i pristrasnost postupajućih službenika (mitovi o promiskuitetu, pristanku, pružanju otpora, kredibilitetu i stidu) utiče na žrtvu, da to ne bude i

dalje razlog zašto mnoge žrtve biraju ćutanje, već da se teret seksualnog nasilja sa žrtve prebaci na onoga ko taj teret i treba da nosi – na učinioca.

Promjene su potrebne ne samo u pravosuđu, zakonodavstvu i sudskoj praksi, nego i u oblasti obrazovanja, sigurnosti, zdravstvene zaštite, medija i šire, u samoj kulturi jer se žrtve ne mogu same boriti protiv stigme koju su preživjele i seksualnog nasilja.

OBRAZAC „SILOVANJE I OZBILJNA KRIVIČNA DJELA PROTIV POLNE SLOBODE“ (ENGL. RAPE AND SERIOUS SEXUAL OFFENCES-RASSO)

RASSO obrazac je kreiran od strane policije Velike Britanije i socijalnih radnika NCA u okviru tima koji se bavi zloupotrebom djece, kao standardizovana procedura za evidentiranje krivičnog djela silovanja i ozbiljnih krivičnih djela protiv polne slobode, koristi se već dvije decenije u ukupno četrdeseti i tri policijske organizacije, sa neznatnim razlikama. Ovaj obrazac predstavlja standardizovani izvještaj prvog policijskog službenika na prijemu, u prvoj fazi prijave i obezbjeđuje dosljedno postupanje prema svim žrtvama (djeci i punoljetnim osobama): poštovanje prava svih žrtava, utvrđuje da li je došlo do kršenja zakona, koje krivično djelo je učinjeno, usmjerava koje dokaze treba prikupiti.

Koristeći osnovnu strukturu RASSO obrasca, nakon preporuka sa Okruglog stola iz aprila 2022. Godine, nacionalna radna grupa CSAE je isti prilagodila i ponudila za korišćenje u Crnoj Gori, za prvo evidentiranje djece kao žrtava seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja.

Obrazac popunjava prvi policijski službenik na prijemu djeteta kao žrtve i sadrži detalje podatke: o postpućem policijskom službeniku, djetetu kao žrtvi (lični podaci, dodatne potrebe djeteta koje ukazuju na ranjivost i potreba dodatnih mjera zaštite), roditeljima; o upućivanju djeteta u CSR, sa kontaktom socijalnog radnika i detaljima koje je naveo socijalni radnik; iskaz žrtve (šta i kako se dogodilo, kada i gdje se dogodilo, ko je bio uključen) i dalja konkretna pitanja o načinu zlostavljanja koja omogućavaju dovoljno detalja da se utvrdi krivično djelo i forenzička razmatranja; podaci o prvom podnosiocu prijave ili svjedoka; opis učinioca od strane žrtve i podaci o učiniocu koji su joj poznati; predmeti koje je policijski službenik izuzeo za rano prikupljanje dokaza; evidentiranje vidljivih povreda, tjelesnih obilježja, ožiljaka, tetovaže na žrtvi; evidentiranje vidljivih povreda, tjelesnih obilježja, ožiljaka, tetovaže na učiniocu; evidentiranje kontakata između žrtve i učinioca putem elektronskih uređaja; medicinski pregled sa specifičnim pitanjima koja treba postaviti tokom pregleda, statusu ustanove i djeteta u vezi pregleda; podaci o daljem kontaktu sa žrtvom, posebno o kontaktu u slučaju izmještanja iz porodice, upućivanju na službu besplatne pravne pomoći, NVO za zaštitu žrtava, uslugu povjerljivog lica i kontakte nadležnih osoba s tim u vezi.

Diskutovalo se potrebi da se postigne dogovor: da se u policiji obavlja inicijalni razgovor sa žrtvom, a u državnom tužilaštvu sprovodi detaljni iskaz djeteta, radi spriječavanja reviktimizacije i omogućavanja pravno valjanih dokaza pred sudom. Iznijeta su mišljenja: da RASSO obrazac predstavlja administrativno opterećenje policije zbog dužine upitnika, da je policija dužna da u roku od tri dana obavijesti državnog tužioca o prijavi seksualnog zlostavljanja, da obrazac više pripada CSR koji prati dijete; kao i mišljenja: da ponuđeni prilagođeni obrazac omogućava da se ne ispusti iz zaštite ni jedno dijete, da se popunjava tokom istrage, tako da ni državni tužioci ne bi mogli da se žale da nisu imali podatke na osnovu kojih bi donijeli odluku o procesuiranju, da su prikazani osnovni podaci koje treba prikupiti na sistematizovani način uz podsticanje na senzibilasnost u radu sa djecom kao žrtvama, da ništa nije suvišno, već štiti dijete od ponovnog saslušavanja u policiji po zahtjevu državnog tužioca za dopunu informacija. Ukazano je i da ovako koncipirani, jedinstveni obrazac obezbjeđuje da se ne naprave greške i previdi, olakšava se pristup podacima te da je korisno da obrazac sadrži i podatke o nadležnom državnom tužiocu i datumu dostavljanja obrasca tužilaštvu.

Dosadašnje obuke o vođenju istrage fokusirane na žrtvu i diskusije o dobrim praksama u Velikoj Britaniji i Crnoj Gori, ukazuju da RASSO obrazac treba da postane obaveza u zaštiti djeteta, zbog standardizacije zajedničkog postupanja svih organa – svi podaci o djetetu na jednom mjestu, da se u svakom trenutku zna gdje je dijete, šta se s njim dešava, da se ne propuste važne stvari, da se postave pitanja i koja se, na prvi pogled, ne čine bitna, te da su sve navedene informacije jako važne i organi koji postupaju treba da odluče kada i kako će ih prikupljati i međusobno razmjenjivati. Npr. ukoliko policijski inspektor i socijalni radnik (CSR) zajedno razgovaraju s djetetom, mogu zajedno popuniti RASSO obrazac, obrazac je korino dostaviti CSR, a po prirodi stvari se dostavlja državnom tužiocu.

MEDICINSKI UZORCI U UPUTNOM CENTRU (SARC), TERMINOLOGIJA I SMJERNICE

Predstavljeno je pribavljanje forenzičkih dokaza, vremenski okvir i forenzičke odgovornosti specijalizovanog policijskog službenika u Velikoj Britaniji.

Demonstriran je komplet za rano prikupljanje dokaza (EEK) koji koristi policija Velike Britanije, a odnosi se na uzimanje tjelesnih briseva (od strane same žrtve, prema instrukciji policijskog službenika), odjeće, stvari, radi forenzičke obrade.

Neke vremenske smjernice za čuvanje dokaza-briseva: sa ruku, noktiju, usta, ispiranje usta (u roku od 48h); tragovi vaginalnog snošaja, snošaja sa kondomom (u roku od 7 dana); sperma na odjeći može da se zadrži i nakon 7 pranja u veš mašini. Navedeni dokazi se čuvaju u zamrzivaču.

Predstavljeno je i obezbjeđivanje dokaza sa digitalnih uređaja žrtve.

ŠTA JE INICIJALNI ISKAZ ŽRTVE

Inicijalni razgovor na početku istrage treba da obezbijedi zaštitu života žrtve, da se identifikuju učinioci, druga lica koja su uključena, svjedoci, očuvaju dokazi. Važna pitanja su detaljno istaknuta u RASSO obrascu: trenutna bezbjednost žrtve, nastanak krivičnog djela, identifikacija lica mjesta, osumnjičenih, svjedoka. Inicijalni iskaz žrtve se uzima napismeno, po mogućnosti doslovce.

Dokazni razgovor se obavlja od strane specijalizovanog lica za ispitivanje žrtve, nakon sprovođenja prioriternih istražnih radnji i nakon bližeg upoznavanja sa žrtvom. Značajno je audiovizuelno zabilježiti ispitivanje žrtve, koje mora da bude veoma detaljno: krivično djelo, prethodni događaju, odnosi, okolnosti, kako je to povezano.

POSEBNA RAZMATRANJA PRILIKOM DOBIJANJA PRVOG ISKAZA OD DJETETA

Prije uzimanja prvih informacija, važna je priprema: znanja o pozadini događaja (putem telefonskog razgovora sa roditeljima, institucijama) i stav da se ne ide na saslušanje, nego na razgovor sa žrtvom. Žrtve često neće da kažu šta se desilo, u osnovi toga je strah da im se neće vjerovati i neprijatna osjećanja: krivica (krive sebe za slostavljanje), stid, zbunjenost (svojim osjećanjima prema učiniocu), strah (od posljedica ako ispričaju, a ako poznaju učinioca i strah kome će se više vjerovati).

Neka istraživanja procesa saopštavanja neprijatnog iskustva pokazuju da: djeci treba 7 pokušaja i 7 godina da progovore; više od 1/3 djece ne govore o tome, već progovore u kasnom odraslom dobu; manje od 10% slučajeva bude prijavljeno nadležnim organima. U osnovi toga je doživljaj djeteta da kada ispriča, to što se desilo je izmaklo njegovoj kontroli. Negiranje je očekivani dio procesa iznošenja neprijatnog iskustva. Mlađa djece slučajno, greškom ispričaju, a starija promišljaju, povlače iskaz, život im se preokrene, stručnjaci ulaze u njihov život. Takođe, djeca očekuju da budu uvažena, podržana, da budu upućena u proces istrage putem saosjećanja i postavljanja pravih pitanja, davanja pravih informacija.

Prepreke koje spriječavaju žrtve da saopšte o zlostavljanju: blizak odnos sa učiniocem; zavisnost od učinioca; nemaju podršku; mitovi o zlostavljanju; kognitivna i verbalna ograničenja da ispričaju, zbog faze razvoja; zbunjenost; nisu svjesna da su zlostavljana (doživljaj normalnosti zbog ponavljajućeg zlostavljanja); zabrinutost za učinioca i dobrobit drugih; samookrivljavanje; osjećaj da su saučesnici, da su “dobrovoljni” učesnici; prethodna negativna iskustva – ni prije im nisu vjerovali; marginalizovani ne vide pravosuđe kao sistem koji njih štiti, ne vjeruju da će pravda biti zadovoljena.

Identitetska pitanja žrtve su važna: uzrast, rod, kultura (npr. da li muškarac može razgovarati sa žrtvom ženskog pola nasamo), etnička pripadnost (maternji jezik djeteta, potreba za sudskim tumačem), sposobnosti (smetnje u učenju, govor, kapacitet za verbalno predstavljanje događaja). Takođe, i razmatranje sopstvenog identiteta: vještine u društvu (godište, vjeroispovjest, seksualnost, obrazovanje). U zavisnosti od identiteta žrtve ispitivač se predstavlja, objašnjava ko je on i kakva je njegova uloga.

Komunikacija u Velikoj Britaniji prilikom ispitivanja prilagođava se uzrastu prema sljedećim razvojnim sposobnostima: dijete uzrasta 3 godine razumije predstavljanje ispitnog postupka: “Ja sam Ana i došla sam da slušam”; dijete uzrasta 5 godina razumije termine: policajac, kriminalac; dijete uzrasta 7 godina razumije termine: policajac, kriminalac, hapšenje, sudija; dijete uzrasta 8 godina razumije izraze: policajac, kriminalac, kriminal, sudija, hapšenje, kriv, zakon; dijete uzrasta 10 godina razumije izraze: policajac, kriminalac, kriminal, sudija, hapšenje, kriv, nevin, zakon, socijalni radnik, svjedok.

Drugi važni faktori u vezi ostvarivanja komunikacije sa djetetom su: odnos između žrtve i učinioca, njihovo shvatanje krivičnog djela, gdje i kada razgovarati, ko prisustvuje razgovoru, odjeća osobe koja ispituje dijete, ko je na raspolaganju žrtvi nakon razgovora, razgovor sa roditeljima prije razgovora s djetetom (šta pomaže djetetu kad se uznemiri, šta mu smeta, koju igricu voli). Važan je i uticaj traume na pamćenje: hormoni drže žrtvu u kratkom periodu opasnosti, a onda iščeznu. Kad se hormoni često luče, to negativno utiče na pamćenje. Ponavljajuća trauma se teže zapamti, a jednokratna se lakše zapamtiti. Takođe, od prethodnog iskustva djeteta sa institucijama zavisi kako će reagovati kad bude ispitivano o doživljenom seksualnom napadu.

Policajac i socijalni radnik zajedno razgovaraju sa djetetom pa rade sopstvene procjene.

Policajska pitanja: šta se desilo (pojednosti o krivičnom djelu, forenzički faktori); kada se desilo (usmjerava prioritete u radu policije); ko je učestvovao (omogućava da se pronađu učinioci i svjedoci); gdje se desilo (omogućava informacije o svim relevantnim mjestima krivičnog djela).

Pitanja socijalnog radnika su ista, ali je cilj drugačiji: procjena nivoa štete, zdravstvene zaštite, plan bezbjednosti za dijete, ko je još znao da se to dešava, da li drugi roditelj može da zaštiti dijete, pruži brigu; šta se dešava sa braćom i sestrama; da li djeca između sebe imaju seksualno iskustvo.

Vrste pitanja: otvorena, tzv. TED pitanja (reci mi, ispričaj mi, opiši mi) i 5 W/H pitanja (šta, kad, ko, gdje, kako); zatvorena pitanja.

Otvorena pitanja se koriste kada se počinje razgovor ili uvodi nova temu. Prednosti otvorenih pitanja: nekontaminirani iskaz, sloboda u odgovaranju, ispitivač posmatra reakcije, osjećanja djeteta, dijete nema osjećaj da ga se ispituje, uspostavlja se bliži odnos između djeteta i ispitivača. Nedostaci: oduzima vrijeme, duga priča, koja sadrži i ono što nije svrha ispitivanja.

Zatvorena pitanja se koriste za provjeru informacija nakon otvorenih pitanja, usmjeravanje razgovora, istraživanje konkretnih elemenata. Nedostaci: manje informacija, previše su direktna, zvuče kao ispitivanje, dovode do pretpostavki.

Pitanje “zašto” se ne postavlja jer dovodi do doživljaja okrivljavanja.

Takođe, koristi se pristup ispitivanja po principu lijevka: široka, otvorena pitanja, pitanja za pojašnjavanje, sužavanje na informacije koje nedostaju i popunjavanje praznina.

Od značaja je aktivno slušanje: unutrašnja obrada i vanjsko pokazivanje znakova ispitivača da sluša; osjetljivo-na odgovarajući način se reaguje na ono što se čuje; mijenja se ponašanje i pitanja nakon izrečenog. Pomaže da se uspostavi bliži odnos sa žrtvom, da se dobiju tačne informacije, da se ništa ne propusti.

Trodnevna obuka je provedena kroz tematska predavanja, tematske video zapise, diskusiju, rad u malim grupama, iskustvenu vježbu (igra uloga: policajac i socijalni radnik primaju žrtvu koja dolazi u policijsku stanicu da prijavi silovanje).

Sprovedene diskusije su ukazale da roditelji, često i postupajući stručnjaci ne razumiju šta se dešava sa djetetom kao žrtvom, što znače djetetove teškoće i koje su moguće posljedice doživljene traume te je istaknuto da se od službenika koji razgovaraju sa djetetom o doživljenom neprijatnom iskustvu očekuje da zna da se seksualna zloupotreba djeteta odnosi na osobe koje nisu navršile 18 godina, bez obzira da li je dijete svjesno zloupotrebe. Takođe, da posjeduju specijalistička znanja potrebna za razumijevanje seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja i za rješavanje posljedica zlostavljanja, da to objasne roditeljima i drugim uključenim sistemima u terminima koji su im razumljivi, kao i da na adekvatan način uvažavaju, podrže i dalje upute dijete kao žrtvu. Na taj način se stvaraju uslovi da dijete prihvati razgovor i pruži informacije na osnovu koji se može utvrditi krivično djelo, učinioci, svjedoci i dokazi, procijeni rizik i zaštititi život djeteta, a retraumatizacija svede na najmanju mjeru.

Ukazano je da su promjene u zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja potrebne ne samo u policiji, pravosuđu, zakonodavstvu i sudskoj praksi, nego i u oblasti obrazovanja, zdravstvene zaštite, medija i šire, u samoj kulturi jer se djeca kao žrtve ne mogu sama boriti protiv i seksualnog nasilja, fizičkih, emocionalnih povreda, traume i stigme koju su preživjeli.

Događaj koji izaziva traumatsku reakciju je izvan uobičajenog ljudskog iskustva, ugrožava fizičku i/ili mentalnu sigurnost osobe i predstavlja prijetnju za sopstveni život, život bliske osobe. Traumatski događaj kakav je seksualni napad i seksualno iskorišćavanje prevazilazi kapacitete djeteta da izađe na kraj s istim.

Promjene su potrebne i u dijelu razumijevanja da seksualno zlostavljanje i iskorišćavanje djece utiče i na dobrobit profesionalaca koji s njima rade: tokom svoje karijere policijski službenik, socijalni radnik, stručnjak u pravosuđu doživi više stotina slučajeva seksualno zlostavljane djece, što nužno ostavlja posljedice po mentalno zdravlje službenika, odražava se na njihov profesionalni rad, ali i na lični i porodični život (napetost, stres, anksioznost, znaci sekundarne traume kod službenika, sagorijevanje na poslu, depresija, PTSP). Stoga treba razmatrati emocionalne posljedice koje rad na predmetima seksualnog zlostavljanja djece može imati na postupajuće službenike, pružiti im podršku da se psihološki pripreme prije susreta sa djecom kao žrtvama različitih oblika seksualnog zlostavljanja i izađu na kraj sa preplavljujućim, neprijatnim iskustvima. Za sada se niko ne bavi stručnjacima koji rade u ovoj oblasti u smislu profesionalne pomoći i podrške putem razgovora, praćenja njihovih psiholoških reakcija, emocionalne iscrpljenosti, razvijanja otpornosti službenika i svijesti o potrebi traženja stručne-supervizijske podrške, čime se inače preveniraju psihološki problemi, problemi u kvalitetu rada, nezadovoljstvo poslom, napuštanje posla.